

A kutatás főbb eredményei:

Kutatásunk eredményeképpen két eltérő felépülési modellt vázoltunk fel, amelyeknek egyike a domináns kultúrával több izomorfiát mutató Alkoholizmus Ellenes Klubok gyakorlatát és értékrendjét, a másik pedig a 12-lépéses közösségek alternatív, komplementer jellegű gyakorlatát és értékrendjét jeleníti meg. Kutatásunk jelentőségét fokozza, hogy az elmúlt néhány évben a gazdasági válság nyomán bekövetkező forrás-szűkítések hatására ezek az ún. erőforrás-perspektívára alapozó, a poszt-traumatikus növekedés, fejlődés feltételeit, az intergenerációs transzmisszió mintázatait megváltoztató felépülési modellek egyre inkább előtérbe kerülnek.

A két modell részletes ismertetése: a 12-lépéses közösségek nagyobb hangsúlyt fektetnek a végbemenő tanulási folyamatra, a személyesen megélt igazság keresésére, a kontroll reális (rendszerszinten értelmezett) formáinak elsajátítására, emellett gyakrabban tesznek utalást társaikra, a beszélgetőpartnerre, valamint sűrűn reflektálnak önmagukra. A dialogikus jelleg és a szelf-reflektivitással kapcsolatos eredmények arra mutatnak, hogy ezekben a közösségekben a tagok az élettörténetek folyamatos újramondásával, az autobiografikus hozzáállás kialakításával, a mentalizációs képesség (Fonagy és mtsai., 2002) fejlesztésével segítik a felépülés folyamatát.

Az AE tagjainál gyakoribb a versengés jeleként értelmezhető hasonlítás. A szövegekre jellemzőbb az „abszolút” típusú kognitív szűrők, ugyanakkor az általánosítások és a beszélgetést könnyítő verbális klisék alkalmazása. A józanság fogalma helyett az absztinencia megtartására esik a hangsúly. Fontosak a kauzális magyarázatok, amelyek itt a koherencia megteremtésének legfőbb eszközei. Előtérbe kerül a spiritualitás vallásos, a domináns kultúrával konform értelmezése, egyszersmind gyakoribbak a felépülő családjára tett utalások.

Annak ellenére, hogy ma már a két szervezet közötti eleven kapcsolatok befolyásolhatják az AE-tagok gondolkodását és nyelvét, az AE diskurzív gyakorlatát főképp a hazai egészségnevelő törekvések hagyományai formálták. Ez a diskurzus inkább izomorf a domináns kultúra alkoholra vonatkozó „megküzdő”, nem pedig „megadó-felépülő” (surrender-recovery) diskurzusával. A kódok közötti kapcsolatokat vizsgáló faktoranalízis eredményei szerint a faktorok többségében valamilyen belső ellentmondás, paradox vonás képeződik le, ami a 12-lépéses közösségek tagjainak szövegeire nem jellemző. Az AE tagjai számára a legfontosabb erőforrásnak a sorstársakba vetett bizalom, a spiritualitás vallásos

formája, valamit egyfajta “medikális”, a hagyományos, tekintélyelvű orvoslásra támaszkodó spiritualitás (az orvos, mint Felsőbb Erő) bizonyult.

A felépülés *közös tényezői, erőforrásai* a következők:

- a sorstársi közösség, a hasonló élményekkel, tapasztalatokkal, és az egymás szolgálatára való készséggel,
- a bármely értelemben vett spiritualitás,
- a törekvés, hogy értelmezzék saját tapasztalataikat, és újrendezzék saját történeteiket.

A kutatás előrehaladása

A kutatás – a szerződéskötés eltolódása miatt – a tervezetthez képest fél évvel később, 2007 nyarán kezdődött meg. A munkatervnek megfelelően az első évben a multidiszciplináris team közös szemléleti kereteket munkált ki a szakirodalmi háttérre és a korábbi empirikus vizsgálatok eredményeire támaszkodva. Ebben az időszakban referátumokat tartottunk, és számos recenzió született. Ennek bevezető fázisnak fontos eleme volt a 12-lépéses csoportok gyűléseinek megfigyelése. Emellett interjúk készültek a magyar 12-lépéses közösségek néhány meghatározó tagjával is, hogy a kutatás gerincét alkotó vizsgálatra felkészülhessünk. Egy párhuzamosan futó Leonardo-pályázat lehetővé tette, hogy hazai vizsgálódásainkat nagy-britanniai és romániai terepmegfigyelésekkel, interjúkkal egészítsük ki.

A kezdeti fázis eredményeire alapozva döntöttünk úgy, hogy saját félig strukturált interjú-vázlatunkat McAdams Foley Longitudinal Study of Adulthood (FLSA) interjú-protokolljára építjük, kiegészítve a próba-interjúkból, narratív interjúkból, szakemberekkel készített szakmai interjúkból nyert szempontokkal.

Tekintettel a felhalmozott anyagokra, a virtuális térben történő együttműködést lehetővé tévő Coospace felületén hoztunk létre egy közös adatbázist szakirodalmak, interjú-protokollok, az átírt interjúk számára. Később a tartalomelemzés egyes anyagai is felkerültek az oldalra.

Első eredményeinket hazai konferenciákon mutattuk be.

2008 végén és 2009 során készültek el és kerültek átírásra a félig strukturált interjúk, 2008-ban 12-lépéses csoportok tagjaival interjúztunk, 2009-ben bővítettük a kört az Alkoholizmus Ellenes Klub tagjaival készült interjúkkal. Aktív szerhasználó függők esetében egyfelől az okozott nehézséget, hogy a megkeresett személyek közül csak kevesen vállalták az interjút (bizalmatlanság, félelem az esetleges büntetőjogi következményektől, teljes motiválatlanság a

kutatásban való részvételre): másfelől a jelentős eltérések miatt hasonló kérdéseket fel sem tehattünk aktív és felépülő szenvedélybetegeknek, hiszen ezek e két populáció számára ezek kölcsönösen értelmezhetetlennek bizonyultak. Kutatásunk céljának (felépülés modellje, a „felépülési tőke” összetevői) a kétféle felépülő csoport (12-lépéses és AE Klub) szövegeit magában foglaló adatbázis azonban jól megfelelt.

Az elemzés megkezdése előtt, 2008 végén, 2009 elején a kutatócsoport számára belső módszertani felkészítéseket szerveztünk (szövegelemzés, tartalomelemzés technikái, CAQDAS, statisztikai eljárások). Végül úgy döntöttünk, hogy a rendelkezésünkre álló ATLAS:ti 4.2 szoftverrel folytatjuk le az elemzést, hiszen az újabb változat megfelelő számú beszerzése aránytalanul magas költségekkel járt volna (az újabb verziók használata gyorsabb, kényelmesebb, döntő eltérés azonban nincs).

Kódolási kategóriánkat 2008 végén és 2009 elején részint elméletvezérelt (szakirodalmi háttér), részint pedig adatvezérelt (ismétlődő mintázatok a szövegekben) módon alakítottuk ki. 2009-ben az időközben megismert források és saját adataink alapján kiegészítő metafora-elemzés mellett döntöttünk (Lakoff kognitív metafora-elméletére alapozva). Lezajlott a kvalitatív és kvantitatív tartalomelemzés, valamint a statisztikai vizsgálatok.

2009-ben a kutatásvezető Nagy-Britanniában tanulmányozta a 12-lépéses programok hatásmechanizmusát (gyűléseken, egy kenti börtönben és egy közösségi szolgálatnál). Ebben az évben kezdtük el tervezni a záró tanulmánykötetet és a fontosabb, összegző jellegű tanulmányokat, a következő szerint:

I. kutatói perspektíva: Foucault etikája, episztemikus diskurzus-analízis, narratív megközelítés, kognitív metafora-elmélet. A perspektíva összehangolásának kérdése a záró tanulmánykötet előkészítő munkálatai miatt került ismét előtérbe.

II. módszertani kérdések: a szekvenciális-transzformatív tartalomelemző módszer alkalmazása. A statisztikai elemzés során kapott eredmények értelmezéséhez további kvalitatív lépések beiktatása (kontextuselemzés szükségessége)

III. Tekintettel a nemzetközi viszonylatban is izgalmas témára, a Tizenkét Lépéses csoportok és az AE retorikájának összehasonlító elemzése, különös tekintettel a kapcsolati változásokra, a domináns diskurzushoz való illeszkedésre és Antonovsky szalutogenetikus modelljének fő komponenseire. Kiegészítő, elemzésre alkalmas anyag: AE újságok beszerzése, előkészítése az elemzésre.

2009-től igen intenzív publikációs tevékenység vette kezdetét: egy tanulmánykötet, számos tanulmány, recenzió készült, és a Magyar Addiktológiai Társaság konferencián

kutatócsoportunk több tagja mutatta be eredményeinket. A 2010-2011-es év a kvalitatív és kvantitatív tartalomelemző vizsgálatok lezárulásával, a statisztikai elemzések elvégzésével a modell-alkotás és a disszemináció időszakára.

A munkatervnek megfelelően a publikációs tevékenység számos külföldi és hazai szinten zajlott: A kutatócsoport közös munkával készítette el az *Alternative cultures of recovery. Comparing Hungarian 12-Step Fellowship and Anti-alcoholism Club Discourse* c. előadást, amelyet Molnár Dániel és Mucsi Georgina munkatársunk adott elő a Bournemouth University által rendezett 8th Qualitative Research Conference (2010. szeptember 6-8.) alkalmával. (A teljes kutatócsoport részt vett a munkában, de nem utazott ki, mert ez aránytalanul megterhelte volna a költségvetésünket.) A résztvevő munkatársak beszámolója alapján előadásunk – a témán túl – különlegesnek számított annyiban, amennyiben a kvantitatív és kvalitatív kutatási megközelítés és módszertan összehangolt alkalmazásának példájául szolgált.

2010. október 14-én egy szakmai műhely megrendezésére került sor Pécsen (III. Regionális szakmai tanácskozás. Pécs, SzocioNet DDRMHSZK – PTE BTK Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék.) Ennek témája a szenvedélybetegségből való felépülési kísérletek tapasztalatai a „hagyományos” ellátások keretei között. A műhely felépülő szenvedélybetegek és szakemberek bevonásával zajlott. A tanácskozás sikeréhez a teljes kutatócsoport hozzájárult. 2010. november 10-én került sor Pécsen a "Metszéspontok" - "Intersections" Nemzetközi Társadalomtudományi Konferenciára, ahol Madácsy József angol nyelvű előadást tartott, melyben bemutatta az Anonim Alkoholistákról folytatott empirikus kutatás eredményeit, különös tekintettel a szociokulturális aspektusokra, illetve a közösség programjának megvalósítására. (*An Empirical Research Performed on Alcoholics Anonymous in Hungary.*) Ugyanezen a konferencián Molnár Dániel *Political Ruptures in the Hungarian Interpretation of Drug Problem* címmel tartott előadást, a magyar drogpolitika törésvonalainak meghatározásáról, a lehetséges okokra is kitérve.

Ezt követően újabb nemzetközi konferencián vehettünk részt, amelynek munkanyelve magyar volt. A konferenciát november 11-13. között rendezték Marosvásárhelyen, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Humántudományok Tanszékén. A „Segítők V. Konferenciája – Spiritualitás a segítő kapcsolatban” számos előadás megtartására, poszter bemutatásra adott lehetőséget. A kutatócsoport minden tagja képviseltette magát, a rendezvényre azonban nem mindenki utazott el. Az előadások/poszterek részben már akkoriban készülő kötetünk, a „Reflective Recovery” egyes fejezeteinek vázlatai alapján

készültek. Így a kérdések, visszajelzések nyomán a kötet tanulmányai érlelődtek, a mondandó árnyaltabbá vált.

2010. november 13. és 16. között került megrendezésre Pécsen az Alliance of Universities for Democracy nemzetközi konferencia, ahol Madácsy József a hazai AA-közösségekről tartott angol nyelvű előadást.

2011-ben jelent meg a vezető kutató, Kelemen Gábor Átlendülés - Vázlatok a reflektív klinikai szociális munkához c. kötete (Animula, Budapest), amely szakmai körökben igen kedvező fogadtatásra talált. Egy 2011-ben megjelent recenzióból idézve:

„A tanulmánykötet számomra egyik legfontosabb sajátossága a genealógia és pszichokulturális fejlődés lényegének megragadása, azoknak a jelentés-szerveződéseknek az értelmezése, amelyek az emberi létezés alapvető problémáival kapcsolatosak, melyek a mindennapokban rejtettek, ám például kialakult drogfüggőség során markánsan előtérbe kerülve, drámaian leigázzák az életet. Hogyan zajlik ilyenkor a találkozás, miféle feltételek segíthetik és gátolhatják a változtatás, autonómiára és az új identitás megszerzésére tett törekvéseket?” http://www.addiktologia.hu/article_pdf/281.pdf

Ugyancsak 2011-ben jelent meg a kutatás elméleti és empirikus eredményeit összefoglaló angol nyelvű tanulmánykötetünk, Reflective Recovery címmel. A tanulmánykötet sikeréhez a kutatócsoport minden tagja hozzájárult. A kötet társszerkesztője Joan Borst amerikai kollégánk, akinek szakterülete az egészségügy területén végzett szociális munka. Az ő segítségével a kötet megírásakor messzemenően alkalmazkodni tudtunk az angolszász hagyományokhoz. Nagy segítséget jelentett továbbá Polyák Lilla technikai munkatárs, aki ellenőrizte, szerkesztette az adatokat, az angol nyelvű szövegeket, és tárgyalásokat folytatott a kiadóval. (http://books.medicalonline.hu/termek/egyeb/reflective_recovery)

Időközben újabb visszajelzést kaptunk a „Dialogues for Sobriety” c. tanulmányunkról (amely végül 2012-ben jelent meg a Practice c. lapban) – a tanulmányt, a lektori javaslatoknak megfelelően ismételten átdolgoztuk.

Csürke József 2011. nyarán utazott el a Grand Valley State University-re (US, Michigan), hogy előadást és könyvbemutatót tartson. Több szakmai megbeszélésre is sor került (Dr. Joan Borst, GWSU School of Social Work, College of Community and Public Support; Dr. Salvador Lopez-Arias (School of Social Work. Dr. Lopez-Arias a szerhasználat egyik vezető kutatója, oktatója; Dr. George Grant (MSW) dékán, a College of Community and Public Support vezetője.) Előadást tartott Dr. Jerry Johnson, Associate Professor, School of Social Work szervezésében. Dr. Johnson megajándékozta Tanszékünket saját kötetével.

Összejövetel a GWSU College of Community and Public Support vezető munkatársaival. Téma: az OTKA kutatás fontosabb eredményeinek ismertetése, könyvbemutató. Résztevők: Dr. George Grant, Dean, College of Community and Public Support, Dr. William Crawley, Associate Dean, College of Community and Public Service, Dr. Priscilla Kimboko, Associate Dean, College of Community and Public Service, Dr. Terry Fisk, Professor and Department Chair, School of Criminal Justice, College of Community and Public Support, Dr. Mark Hoffman, Associate Professor and Department Chair, School of Public, Nonprofit, & Health Administration, College of Community and Public Support, Dr. Scott Rood, Assistant Professor and Department Chair, Hospitality & Tourism Management, College of Community and Public Support, Dr. Joan Borst, Associate Professor, School of Social Work, College of Community and Public Support. Könyvbemutató Dr. Arthur Jongsma pszichológusnál, aki több tucat nemzetközileg is elismert szakkönyv szerkesztője ill. szerzője, egyben könyvkiadó. <http://www.jongsma.com/treatment-planners/>

A fentiekén túl több tanulmány, recenzió jelent meg, amelyeket a publikációknál soroltunk fel.

A futamidő meghosszabbítását az ICAA (International Council on Alcohol and Addictions) 2011 novemberére tervezett konferenciája miatt kértük. A rangos nemzetközi szervezet a londoni zavargások miatt azonban elhalasztotta és Montrealba tette át a rendezvényt, így újabb futamidő-módosítást kellett kérelmeznünk. A tervezett rendezvény előtt egy hónappal, 2012 októberében közölték a szervezők, hogy az alacsony részvételi hajlandóság miatt a rendezvény ismét elmarad, helyette egy szimpózium kerül megtartásra. Mivel a repülőjegyet már nem lehetett visszaváltani, úgy döntöttünk, Molnár Dániel képviseli kutatásunkat ezen a rendezvényen. Kutatásunk bemutatására 2012. november 15-én került sor, a *Thinking across Addictions* című szimpóziumon, a fiatalok számára létrehozott Residential Centre for Adolescents nevű intézményben (Montreal, Beaconsfield). Ezen a rendezvényen, a kanadai Portage, az észak-amerikai kontinens legjelentősebb drogrehabilitációs programjának munkatársai voltak jelen. (Az intézményrendszerbe 14 kanadai, ill. 6 más országban működő egység tartozik, továbbá a világ számos pontján – így Magyarországon is – alkalmazzák az általuk kialakított terápiás megközelítést. A Portage vezetője (executive director) a magyar származású Peter Vámos.) Itt lehetőség nyílt ismertetni kutatásunk folyamatát, a reflektivitás témaköréhez kapcsolódó eredményeinket, továbbá izgalmas párbeszédre került sor az eredmények alkalmazhatóságáról, illetve azok felépülési folyamatba történő beépítéséről.

A résztvevő kutató ugyanakkor megismerkedhetett a Portage által fenntartott, Magyarországon nem működő intézménytípusokkal, a Montrealban működő központ mellett három egységgel: a már említett, fiatalkorúak számára kialakított terápiás közösséget, a szenvedélybeteg anyák és gyermekeik számára fenntartott intézményt (Mother and Child Program), illetve a mentális betegséggel küzdő kliensek számára létrehozott egységet (Mentally Ill Chemical Abusers Centre [MICA]) látogatta meg. Mindegyik egység tartalmaz olyan megoldásokat, amelyeknek adaptációja kívánatos lenne hazánkban is.

A fennmaradó összegre költség-átcsoportosítást kértünk. Az OTKA-tól megérkezett az engedély, hogy eddig publikálatlan eredményeinket a Szociális Szemle c. tanszéki folyóirat tematikus számában tegyük közzé. Az itt közölt tanulmányok főképpen az új felépülési modell alkalmazására vonatkoznak, egy-egy részterületet mutatnak be bővebben (Ezeket a publikációknál soroljuk fel részletesen.)

Részvevők száma, személye:

A résztvevők számában, személyében jelentős módosulás egy alkalommal történt: Csürkéné dr. Mándi Nikoletta az OTKA engedélyével 2010-ben csatlakozott a kutatáshoz. Érintőlegesen (nem résztvevőként) folyamatosan kapcsolódtak a munkához gyakorlati szakemberek és tanszékünk hallgatói – ennek a kutatási eredmények hasznosulásában, fenntarthatóságában főként a jövőre nézve van jelentősége.

Az előzetes költségtervtől való fontosabb eltérések:

Minden módosítást előzetesen kérelmeztünk és részletesen indokoltunk: néhányat a technika előrehaladása indokolt (pl. e-book olvasók beszerzése). A tartalomelemző program beszerzéséről azért tettünk le, mert a korábbi verzió is megfelelt céljainknak. Más esetekben előre nem látható problémák, akadályok merültek fel, mint amilyen pl. az ICAA (International Council on Alcohol and Addictions) 2011. novemberére tervezett konferenciájának elhalasztása a londoni zavargások miatt, majd a 2012. novemberére átütemezett, Montrealba tervezett konferencia ismételt lemondása a résztvevők alacsony száma miatt. Igyekeztünk megtalálni a módját, hogy ezekben a váratlan helyzetekben is a lehető leghatékonyabban, és a kutatás aktuális fázisával teljes összhangban használjuk fel a rendelkezésünkre álló keretet,

így a 2011-es és 2012-es években már elsősorban az eredmények közzétételét igyekeztünk elősegíteni.

Hasznosulás, fenntarthatóság:

Kutatási eredményeink több különböző területen kerülnek felhasználásra a továbbiakban.

- A 2008-ban bekövetkezett gazdasági válság új és költséghatékony megközelítéseket követel meg a szenvedélybetegek kezelése terén; saját kutatásaink egy új, erőforrás alapú felépülési modell alapjait adják. Hasonló kezdeményezéseket a nemzetközi térben és más problématerületeken is tapasztalhatunk (pl. az ún. “felépülési tőke” fogalma, a spiritualitás hangsúlyozása, vagy a “kapcsolathálózati segítség” modellje.)
- Tudományos téren, a 2013. szeptemberi indulással tervezett Demográfia Doktori Iskola két kurzusának fő témája az OTKA-kutatás eredményeinek továbbfejlesztése. Tanszékünk két munkatársa nyújtotta be Ph. D. disszertációját (dr. Csürkéné Mándi Nikoletta és Madácsy József: e munkák létrejöttét is elősegítette az OTKA-kutatás.)
- 2013-ban kerül megrendezésre a Response-able Communities c. nemzetközi konferencia, amelynek egyik szekciója az új felépülési modellel foglalkozik.
- Számos hallgatói munka (szakdolgozat, TDK) építi be kutatómunkánk eredményeit.
- Fontos eredménynek tartjuk a hazai és nemzetközi szakmai kapcsolati hálózat jelentős kiterjesztését, eredményeink megjelenítését a nemzetközi térben.